

FÖRSKOLANS
GEOGRAFI

AF

R. HULT OCH P. NORDMANN.

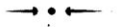
HELSINGFORS 1900.
SÖDERSTRÖM & C:o,
FÖRLAGSAKTIEBOLAG.

Pris 75 penni.

FÖRSKOLANS GEOGRAFI

AF

R. HULT OCH P. NORDMANN.

HELSINGFORS 1900.

SÖDERSTRÖM & C:o

FÖRLAGSAKTIEBOLAG.

HELSINGFORS,

J. SIMELII ARFY. BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG,

1900.

1. Väderstrecken.

Den tid på dagen, då solen står högst, kallas middag. Då är skuggan kortast. Solen befinner sig då åt det håll, som kallas **söder**.

Gå ut en solklar middagsstund. Vänd ryggen mot solen. Du ser din skugga på marken. Den ligger utsträckt mot **norr**. Räck din vänstra arm rätt ut åt sidan. Den pekar mot **väster**. Räck ut din högra arm åt motsatt håll. Den pekar mot **öster**.

Norr, söder, öster och väster kallas de fyra **väderstrecken**. Äfven andra väderstreck finnas. Midt emellan norr och öster är **nordost**. Midt emellan norr och väster är **nordväst**. Midt emellan söder och öster är **sydost**. Midt emellan söder och väster är **sydväst**.

Kompassen visar väderstrecken. Kompassen är en nål, som hänger i en dosa. Nålen är gjord af magnetiskt järn. Dess ena ända pekar mot norr, om den ej störes. Den störes af järnsaker, ty järnet drager magnetnålen till sig. Kompassen är en god vägvisare både till lands och vatten.

2. Stjärnhimmelen.

Oräkneliga **stjärnor** tindra i den klara natten. De se ut som små ljusa punkter, men de äro stora solar. De befinna sig obegripligt långt från oss. Därför se de så små ut. De slockna icke till dagen, men de blifva osynliga, när luften blir lika ljus som de.

Stjärnorna äro ojämt strödda ut öfver himlahalvet. Ett band af otaliga små stjärnor sträcker sig öfver

hela himmelen. Det är **Vintergatan**. På några ställen ser man flera stjärnor nära hvarandra. Sådana grupper kallar man stjärnbilder. Du känner visst **Karlavagnen** och **Sjustjärnan**? Alla större stjärnor hafva fått egna namn.

Polstjärnan lyser högt på himmelen rätt i norr. Hon ensam tyckes stå stilla, medan alla andra stjärnor långsamt skrida framåt i kretsar omkring henne. Timme efter timme stiga nya stjärnor upp öfver synranden i öster och andra försvinna i väster.

Men några stjärnor gå sina egna vägar. De ses än här, än där mellan stjärnbilderna. De lysa en årstid starkare, en annan svagare. De kallas **planeter**. Sådana äro **Venus** och **Mars**. De äro inga solar. De hafva intet eget ljus. De äro jordar och belysas af vår sol likasom vår jord.

Stjärnorna falla ej ned. **Stjärnfallen** uppstå, då glödande stenar irra i luften.

3. Solen och månen.

Solen är ett glödande klot. Den är ofäntligt mycket större än hela jorden. Dess stora afstånd från jorden gör, att den dock ser liten ut. Men de andra solarna, som vi kalla stjärnor, äro ännu mycket, mycket mera aflägsna.

Solen gifver jorden ljus och värme. Om morgonen går solen upp öfver den östra delen af synranden. Medan den skrider mot söder, stiger den allt högre på himmelen. När den kommit rätt i söder, börjar den åter sänka sig. Om kvällen går den ned under den västra delen af synranden. Om natten fortsätter den sin färd under horisonten åt norr och öster, till dess den åter framkallar morgonen.

Middagstiden står solen olika högt under olika års-

tider. Vid midsommar stiger den högst. Då äro dagarna längst och nätterna kortast. Vid jultiden står den lägst. Då äro dagarna kortast och nätterna längst. Från jul till midsommar har solen flyttat sig ett halft hvarf bland de öfriga stjärnorna, och till nästa jultid har den gått hela hvarfvvet rundt. Ett solhvarf från midvinter till midvinter är ett **år**.

Ännu ett annat sällskap har jorden ute i rymden. Det är **månen**. Den är mycket mindre än jorden. Den är ett klot af bärg. Den är närmare jorden än någon annan himlakropp. Den lyser icke själf. Dess bleka ljus är en återglans från solen. Vi se blott månens belysta sida. Därför visar den sig än full, än half, än som en skära, allt efter dess ställning till solen. Ett månhvarf från ny till ny är en **månad**.

4. Jordens form och rörelser.

Likasom alla de andra himlakropparna är jorden ett **klot**. Man har uppmätt dess form och storlek. Man har rest jorden rundt. Man har vid månförmörkelser sett jordens runda skugga falla på månen.

Jordklotet sväfvar fritt i rymden utan något stöd. Det snurrar hvarje dygn ett hvarf rundt. Däraf uppkomma **dag** och **natt**. Det är dag på hvarje punkt, som belyses af solen, natt på de ställen, som äro i skuggan. Solens dagliga vandring på himmelen är endast skenbar. Det är jorden, som rör sig; solen står stilla. Vi möta solen i öster och förlora den ur sikte i väster. Således snurrar jorden från väster mot öster.

Den linje, kring hvilken jorden snurrar, kallas dess **axel**. Dess ändpunkter på jordytan kallas jordens **poler**. Nordpolen pekar alltid mot Polstjärnan.

Jorden har ännu en annan rörelse. Den går ett

hvarf kring solen på ett **år**. Därför tyckes det som om solen skulle vandra bland stjärnbilderna.

Jordens axel intager ett lutande läge i förhållande till jordens bana kring solen. När nordpolen pekar mot solen, kallas denna ställning **sommarsolstånd**. Då blir det norra halfklotet mera belyst än det södra. Då råder sommar på norra, men vinter på södra halfklotet. Vid **vintersolståndet** är sydpolen vänd emot och nordpolen vänd ifrån solen. Då är det vinter på norra och sommar på södra halfklotet. Sålunda beror årstidernas växling och dagarnas olika längd af jordens skiftande ställning till solen.

5. Jordgloben och kartan.

Globen är en tydlig bild af hela jordklotet. Haf och länder synas bredvid hvarandra såsom de i verkligheten befinna sig. Globens yta är lika buktad som jordens. Sväng globen motsols, så åskådliggör detta, hur jorden rör sig kring sin axel.

På **kartan** afbildas en del af jordytan. Man ser där allt såsom det synes för en fågel högt i rymden. Allt som står upp öfver marken eller öfver vattnet synes utplattadt. Ett torn blir en punkt, åar och vägar slingrande band. Sjöar och holmar te sig såsom de i verkligheten äro. Af bergen ser man tydligt endast deras omkrets, men sluttningar och branter blifva mycket smalare än de äro.

Kartan är en **förminskad** afbild af landskapet. En kilometer i landskapet blir en helt kort linje på kartan. På kartorna finner man en **skala** eller **måttstock**, som anger längden af 1 eller 10 eller 100 eller 1000 kilometer.

På kartan kan man lätt känna igen en **ö**, en **halfö**, en **udde**, ett **näs**; en **vik**, ett **sund**, en **insjö**, en **flod**; ett **bärg**, en **dal**, en **slätt**; en **landgräns**, en **stad**, en **by**, en **gård**, en **landsväg**, en **järnväg**.

Kartan lär oss att känna landens och vattnens former. Vi kunna äfven på kartan mäta afståndet mellan tvänne orter. På kartan kan man finna vägen från ett ställe till ett annat. En god karta är den bästa vägvisaren.

Med färger göres kartan tydligare, men landet har ej i verkligheten samma färg som på kartan. Om kartan är mycket förminskad, måste man teckna floder och vägar bredare än de borde vara efter måttstocken. Städerna afbildas ej håller med sina rätta former, utan med enkla tecken, såsom ringar eller punkter.

6. Luften.

Jorden är ett klot af land och vatten. Det omgives af **luften**. Luften är gas, en blandning af **kväfve** och **syre**. Människan, djuren och växterna behöfva syre för att kunna lefva. Vi intaga luft, då vi andas. I luften finnes äfven en tredje gas, **kolsyran**. De gröna växterna behöfva den gasen.

Luften är mycket genomskinlig. Om dagen upplyses den af solen, så att himlen synes blå. Om natten, när luften är svagare belyst, se vi den ej. Himlen synes då svart.

Solstrålarna gå obehindradt genom den klara luften och gifva sin värme åt marken, vattnet och de lefvande varelserna. Marken tager hastigt upp solvärmén. Det har du själf erfarit, då du en vacker sommardag känt på en solbelyst klippa. Den var brännhet. Men vattnet bredvid var svalt, ehuru solen baddat lika starkt på det.

Luften uppvärmes vid beröringen med marken och vattnet. Därför är hafsluften om sommaren svalare än landluften. Därför är äfven luften varmast nära jordytan och kallare på större höjd öfver jorden. Högst uppe råder en ständig köld.

Värmen mätes med **termometern**. Den värmegrad, vid hvilken vattnet fryser till is, kallas **fryspunkten** och betecknas med 0 (noll) grader. Den värmegrad, vid hvilken vattnet kokar, kallas **kokpunkten** och betecknas med 100 grader på termometerns skala.

Vinden är luftens rörelse. En stark vind kallas **storm**. En stark storm kallas **orkan**. Vinden är mycket nyttig. Den blandar hafvets milda luft med landets, som är kall om vintern och het om sommarn. Den för de fullastade skeppen från hamn till hamn och den vrider väderkvarnarnas vingar.

7. Regn och snö.

Då vattnet torkar, blir det förvandladt till en osynlig gas, **vattengas**. Denna gas blandar sig med luften. Då vattengasen afkyles, förvandlas den åter till vatten. Vi utandas mycket vattengas. Om vi andas mot en kall ruta, afkyles denna gas mot rutan och blir sittande där som en fuktig imma. Den har blifvit vatten. Likaså blir vattengasen i luften vatten på nytt, då den stiger upp i den kalla höjden. Den visar sig då som **moln**. Är luften mycket fuktig, växa molnen till **regnmoln**, och vattnet faller ned ur dem såsom **regn**. Stormen torkar upp mycket vatten från hafven och hvirflar upp vattengasen i den kalla höjden. Därför hämtar stormen ofta häftiga störtregn, åtföljda af åska och blix.

Då vattengasen afkyles under fryspunkten, förvandlas den till **snö**. De högsta molnen, de små hvita, hvilka tyckas stå orörliga, äro af snö. På de högsta bergen snöar det under alla årstider. Deras toppar äro ständigt höljda i hvita kappor. De nå upp öfver **snögränsen**. I vårt land finnas inga så höga berg. Hos oss snöar det om vintern, och snön smälter bort äfven på bergen. I de varmaste länderna snöar det aldrig.

Under kalla nätter efter varma dagar bildar sig **dagg** på marken. Daggan är luftens vattengas, som afsätter sig på de kalla växterna likasom lungornas imma på fönsterrutan. — **Dimman** är moln tätt vid jordytan.

Regn, snö, hagel, dagg och dimma kallas **nederbörd**. Utan nederbörd kunna inga växter lefva, utan växter inga djur. Trakter med alltför liten nederbörd blifva **öknar**.

8. De rinnande vattnen och insjöarna.

En del af nederbörden hamnar i hafvet, en annan del faller på landet. Den silar sig där ned genom jordytan och samlar sig till **grundvatten**. Man återfinner det, när man gräfver brunnar. På vissa ställen kommer det i dagen som **källor**. Dessa gifva upphof åt **bäckar**. Bäckarna förena sig till **åar** och åarna till **älfvar** eller **floder**. Det sålunda rinnande vattnet söker sig vägar till hafvet, därifrån solen tagit det.

Men alla strömmar nå ej hafvet. Många uttorka innan de nå fram, andra utgjuta sitt vatten i gropar inne i landet och bilda där **insjöar**.

Äro stränderna låga, bildas ett grundt **träsk** med mörkt vatten och dyigt botten. I groparna mellan höga fjäll uppstå långsmala **alpsjöar** med klart vatten. När vattenytan höjt sig till gropens rand, börjar det rinna öfver bredden, och sålunda erhåller sjön ett aflopp genom en **bäck**, en **fors** eller ett **vattenfall**.

De flesta insjöar hafva aflopp. Men i torra trakter blifva sjöarna **afloppslösa**, emedan vattnet torkar bort, innan det hinner fylla sin grop till randen. **Kaspiska hafvet** saknar aflopp. I sådana sjöar blir vattnet salt, ty strömmarna medföra alltid salter ur jorden. Då vattnet torkar, stannar saltet kvar i sjön. Sålunda samlas år efter år allt mera salt, tilldess vattnet får smak däraf.

Men ur insjöar med aflopp bortrinner saltet med vattnet. Därför bibehålla de en saltlös smak. **Döda hafvet** är en insjö, hvars vatten består till en fjärdedel af salt. Ingen fisk kan lefva däri.

I mindre salta insjöar trifvas talrika växter. Många sjöar blifva slutligen alldeles igenvuxna och förvandlade till **kärr**. Öfver deras vattenyta breder sig en gungande matta af mossor. I mossan växa tufvor af starrgräs, ängsull och säf. Buskar och bärris sluta sig till täta snår i kärret. Nödvuxna träd skjuta upp därur.

Torrare kärr kallas **mossar**. De duga till odling. En tredjedel af Finlands yta är eller har varit kärr.

De flesta af Finlands floder upprinna eller födas i ett kärr eller en insjö.

En stor flod är som ett människolif. Uppe i bärigen hoppa dess källbäckar som ystra jollrande barn utför klipporna. De rycka med sig stenar och grus samt gräfva djupa klyftor i bärigen. Lägre ned förena de sig till unga kraftiga åar, som i snabbt, forsande lopp ila mot sitt mål, drifvande fabrikernas och kvarnarnas hjul. Sen kommer den breda floden ned på det bördiga slättlandet. Där glider han fram som den stadgade mannen, lugn och mäktig, befruktande fälten och bärande deras gyllene skördar på hundratal fartyg mellan folkrika städer. Men hafvet, hans graf, är nära. Floden blir gammal och trög. Hans krafter brytas. Det lerslam, som han sköljt ned i sina vågor, sjunker och spärrar hans väg med bankar. Floden grenar sig då i flere mynningsarmar. De söka sig sakta fram i det slammiga **deltat**. Utmattade nå de hafvets famn, nöjda att återse sitt gamla hem.

9. Hafvet.

Hafvet betäcker tre fjärdedelar af jordens yta. Endast en fjärdedel består af land. Hafvet är ett. Land-

massorna sticka upp därur som stora öar. Därför kan man segla rundt om jorden.

Men landet afdelar dock världshafvet i tre stora haf, hvilka kallas **oceaner**. De äro **Stora Oceanen** eller **Stilla Hafvet**, **Atlantiska Oceanen** och **Indiska Oceanen**. Den norra delen af Atlantiska Oceanen kallas **Norra Ishafvet**. Den södra delen af Stora Oceanen kallas **Södra Ishafvet**. De två Ishafven betäcka de kallaste delarna af jorden. På deras ytor drifver isen äfven hela sommarens. De öfrige oceanerna äro isfria.

Hafvets vatten är salt; det ger oss koksaltet. Det går ständigt i **vågor** eller **dyningar**. Det häfver och sänker sig två gånger i dygnet i **flod** och **ebb**. Vattnet strömmar långsamt fram från trakt till trakt såsom blodet i ådrorna. Genom **hafsströmmarna** föres varmt vatten till kalla trakter, och kallt till de varma hafven. Därigenom fördelas värmen jämnare öfver jorden. En varm hafsström är **Golfströmmen**. Den går genom Atlantiska Oceanen och medför värme ända till vårt land.

Världshafvet är ofantligt djupt. De djupaste bottarna ligga mera än 9 kilometer under ytan.

Världshafvet vimlar af djur. De jättestora **hvalarna** jagas i de kalla hafven. Där skjutas äfven **skälar** och **sjöfåglar**. Miljoner **torskar** och **sillar** fångas hvarje år vid dess kuster. I de varma hafven bygga **korallerna** sina ref; de växa till holmar med vajande kokospalmer.

Världshafvet är den mest anlitade vägen mellan aflägsnaa länder.

10. Fastland och öar.

Atlantiska hafvet och Norra Ishafvet skilja **Gamla världen** i öster från **Nya världen** i väster. Till hvardera landgruppen hör en stor landmassa och otaliga öar. Genom medelhaf sönderskäras landmassorna i stora stycken, som kallas **världsdelar**.

Gamla världen består af **Asien, Afrika** och **Europa**. Till Gamla världen hör dessutom en stor ö, som räknas såsom en särskild världsdel, **Australien**.

Nya världen eller **Amerika** består af två delar: **Nordamerika** och **Sydamerika**. Dessa förenas genom det smala **Panama näset**.

Världsdelarna ligga närmast hvarandra omkring norra delen af Atlantiska Oceanen och Norra Ishafvet. Där mötas Europa, Asien och Nordamerika. Åt Stora Oceanen till och Södra Ishafvet ligga världsdelarna långt åtskilda.

Om man betraktar jordgloben från olika sidor, finner man, att nästan allt fastland är samladt på en sida. Den sidan af jorden kallar man **landhalfklotet**. Den motsatta kallar man **vattenhalfklotet**. Europa ligger nästan midt på landhalfklotet. Europa ligger midt på den bebodda delen af jordytan. Australien, Afrika och Sydamerika ligga i den bebodda världens utkanter.

Af de öar och ögrupper, hvilka omgifva världsdelarna, äro några mycket stora. De största öarna heta **Grönland, Nya Guinea, Borneo** och **Madagaskar**.

11. Kuster och innanhaf.

Mot landet slå hafvets vågor i skummnde **brännin-
gar**. Bränningens kraft är väldig. Den bräcker klip-
porna och bryter ned landet, så att bärgen blifva ruiner
och störta i hafvet. Men i **vikar** och **sund** är brän-
ningen spakare.

Världshafvet har många vikar och sund. Från Stora Oceanen till Norra Ishafvet leder **Berings sund**. De största vikarna kallas haf. Somliga skjuta djupt in, såsom **Östersjön, Medelhafvet, Röda hafvet** och **Mexikanska vi-
ken**. Sådana kallas **medelhaf**. Andra utbreda sig utmed fastlandet. Grupper af öar skilja dem från oceanen. Så-

dana **randhaf** äro **Nordsjön**, **Kinahafvet**, **Berings haf** och **Karibiska hafvet**.

Några kuster bestå af höga, branta klippor, i hvilka smala, djupa vikar tränga in. Dessa vikar kallas **fjordar**. Bäckarna störta med höga vattenfall ned i fjordarnas mörka klyftor. Andra kuster äro åter jämna, låga sandfält, på hvilka vinden drifver upp sanden till rader af kullar, som kallas **klitter**. Dessa flygsanddrifvor flyttas af stormen inåt land och inhölja skogar, åkrar och bostäder, till dess de bindas af växternas rötter.

I de varma länderna äro många kuster sumpmarker.

Finlands kuster badas af **Östersjöns** och dess vikars vågor. Två stora vikar omfamna vårt land. **Finska viken** och **Bottniska viken**. Längst inorr och öster finnas klitter på våra stränder. Men våra öfriga kuster bestå af låga klippor och små slätter med otaliga vikar, **halföar** och **uddar** samt en **skärgård** af otaliga öar, holmar och skär. Vår största ö är **Åland**.

Finlands kust höjer sig årligen allt mera ur hafvet. Öar blifva halföar, vikar blifva ängar, och nya holmar dyka upp ur djupet. Snabbast sker höjningen vid sundet **Kvarken**: en meter på hundra år.

12. Jordens största bärg.

Vårt lands bärg äro låga, enstaka kullar och klippor eller åsar af grus och sand. I främmande länder ligga de större bärgen hopade till vida **bärgland** eller till långsträckta **bärgskedjor**. Bärglanden och bärgskedjorna genomskäras af **dalar**. Mellan dalarna höja sig **bärgsryggar** och **plataer** och öfver dem skjuta **bärgstopparna** upp bland molnen. **Pass** eller låga ställen på bärgen leda öfver fjällen från dal till dal.

Nästan rundt om jordklotet slingrar sig en stor bärgskedja, jordens ryggrad. Den sträcker sig längs Stora

Oceanens kust genom hela Amerika och kallas där **Kordiljererna**. I Nordamerika breder den ut sig och omsluter vida, högt belägna slätter.

I Asien blir den ännu bredare och grenar sig i en mängd särskilda kedjor. De östligaste kedjorna gå öfver de **Japanska öarna**, de sydligaste öfver de **Ostindiska öarna**. Andra omsluta **Centralasiens högland**. Dess södra rand är **Himalaja**, jordens högsta bärgskedja med 9 kilometer höga toppar. I Asiens västra del omgifva bärgskedjorna **Irans** och **Mindre Asiens bärgländer**.

Genom Europa drager sig kedjan i stora slingringar med namnen **Balkan**, **Karpaterna**, **Alperna** och **Apeninerna**. Så går den öfver till Afrika i **Atlasbärgen** och under **Gibraltar sund** åter till Europa i **Sierra Nevada**.

På sidorna om den stora bärgskedjan stå enskilda vid bärgland. I Sydamerika finnes **Brasiliens högland**, i Nordamerika **Alleghenybärgen**. På gränsen mellan Asien och Europa sträcka sig **Uralbärgen**, i norra Europa de **Norska fjällvidderna**. I östra Afrika reser sig **Abessiens bärgland** och i Australien **Australalperna**.

De högsta bärgen äro krönta med evig snö, som glindrar mot himmelens blå. Snön packas år efter år till is. Isen skrider långsamt ned i dalarna, bildande **skridisar**. Då dessa smälta af i sina ändar, gifva de upphof åt vattenrika floder. Omkring Ishafven äro hela länder nedisade och skridisarna nå ned i fjordarna. Där afbrytas deras ändar och drifva såsom **isbärg** ut i hafvet. De drifvas vida omkring af hafsströmmarna tills de smultit i varmare trakter.

Bärgen äro mångenstädes rika på värdefulla stenarter, såsom **ädelstenar**, **ädla metaller** (guld och silfver), **malmer**, **stenkol** och **salt**. Ur malmerna utsmältes **järn**, **koppar**, **bly** och andra metaller. Malmerna, stenkolen och saltet brytas i **grufvor**. I bärgens håligheter flyter i några trakter en olja, hvaraf man bereder **petroleum**.

13. Vulkanerna.

Jordens ryggrad är mycket rik på **vulkaner**. Äfven på några andra ställen finnas sådana, Vulkanerna äro kägelformiga långsluttande bärgstoppar, ur hvilka glödande smält sten kommer fram. Sådan sten kallas **lava**.

När en vulkan får utbrott, går det vanligtvis till så här: Först skakas bärget och marken vidt omkring af en häftig jordbäfvning och ett doft buller höres ur djupet. Så uppstiger plötsligt ur **kratern** i toppen af bärget en sky af ånga, glödande sanddroppar och stenar under blix, dunder och regn. Himlen förmörkas som en stjärnlös natt, och bärget tyckes stå i lågor. Byar och städer vid bärgets fot blifva betäckta af det nedfallande lavaskummet. Därefter framströmmar ur kratern eller en spricka i bärgets sida den glödande lavan och gjuter sig som en förödande flod öfver trädgårdar och åkrar.

När utbrottet är öfver, uppstiga blott lätta ångmoln ur kratern och i dess djup glöder lavan.

Många vulkaner äro numera utslocknade. Men man kan af lavan, hvaraf de äro uppbyggda, se hvad slags bärg de äro. Ty vulkanerna äro helt och hållet upphopade af lavaströmmar och lavasand.

Omkring vulkanerna frambryta **heta källor** ur jorden. De innehålla så mycket upplösta stenar och salter att de hafva smak däraf. Föremål, som nedsänkas i dem, blifva förstenade. I vissa trakter såsom på **Island**, finnes heta **springkällor**, hvilka då och då uppkasta en hög stråle af kokhett vatten och ånga.

Europas största vulkan är **Etna** på ön **Sicilien**. Den är 3 kilometer hög och bär på sina vida skullror flere hundra helt små vulkaner. — Den mest beryktade af alla vulkaner är **Vesuvius**. Den har för 1800 år sedan förstört två romerska städer, som man numera håller på att gräfva upp ur lavan.

14. Slätterna och de stora floderna.

Mellan bärglanden, bärgskedjorna och hafvet utbreda sig **slätterna**. Öfver dem slingra sig de stora floderna med sina **bifloder** i lugnt lopp till nytta för samfärdseln. De flesta slätter hafva god åkerjord och rik bevattning. Otaliga städer och byar öfversålla dem. De genomkorsas af järnvägar, kanaler och landsvägar. Hundratal miljoner människor förtjäna på slätterna sitt uppehälle. Men i de kallaste trakterna äro slätterna öde **tundror**, i de våtaste äro de **kärr** och i de torraste äro de **öknar**.

Genom Sydamerikas lågland strömmar den vattenrikaste af jordens floder, **Amazonas**. Genom Nordamerikas lågland rinner **Mississippi**, hvilken med sin biflod **Missouri** bildar den längsta ström på jorden. Genom Kinas lågland slingrar sig **Jangtsekiang**, vimlande af farkoster. Genom Indiens lågland flyter den vattenrika **Ganges**. Sibiriens lågland vattnas af **Ob** och den Osteuropeiska slätten af **Volga**. Afrikas vida slätter genomströmmas af **Nilen**, Mississippis like i längd, af **Kongo**, Amazonas' medtäflare i vattenrikedom, och af den krokiga **Niger**.

Alla dessa slätter äro åtminstone till en del bördiga, odlade bygder. Vid Jangtsekiang, Ganges och Nilen bor en tredjedel af människosläktet. Men många slätter äro så torra att endast glest gräs växer på dem. De kallas **stepper**. Sådana äro **Prärierna** i Nordamerika, **Australiens slättland**, **Centralasiens slätter**, **Turans lågland** och en stor del af **Afrika**. Ännu torrare äro öknarna. Endast där en flod drager genom öknen eller där en källa bryter fram, uppstår en frodig grönska. Där bildar sig en **oas**. I oasens värme och rika bevattning trivas de flesta odlade växter väl. Palmer, fruktträd, vinrankan och säd gifva riklig afkastning. Oaserna äro likasom bebodda öar i ökenhafvet, och kamelerna äro öknen skepp. Den

största öknen är **Sahara** i norra Afrika. Nilen genomflyter den och gör **Egypten** till jordens största oas. **Arabien** i Asien är en stor öken, och i Centralasien finnas andra vida öknar. Mindre äro öknarna i Amerika och Australien. I Europa finnes ingen öken.

15. Zonerna.

Den kretslinje kring jordklotet, som går midt emellan polerna, kallas **ekvatorn**. Vid vårdagjämningen stiger solen middagstiden midt upp på himmelen, till **zenit**, öfver ekvatorn. Den bränner då med sin starkaste hetta. Mot sommarsolståndet badda middagssolens strålar från zenit på allt nordligare trakter. De trakter, öfver hvilka solen når zenit vid sommarsolståndet, förenas i en krets, som kallas **norra vändkretsen**. Efter sommarsolståndet vänder solen åter om mot ekvatorn. Vid höstdagjämningen står den på nytt i zenit öfver denna linje. Därefter flyttar solen sig allt sydligare och står vid vintersolståndet i zenit öfver den **södra vändkretsen**. Trakterna mellan vändkretsarna kallas den **tropiska** eller **heta zonen**. Denna är den varmaste delen af jorden. Där råder aldrig vinter.

Vid vintersolståndet hafva trakterna kring nordpolen natt hela dygnet om. Dessa trakter utgöra den **norra polarzonen**. Den kretslinje, som omgifver dem, kallas den **norra polkretsen**.

Vid sommarsolståndet hafva samma trakter hela dygnet dag, emedan de då ej alls träda i skuggan. Då hafva trakterna kring sydpolen ständigt natt. De utgöra den **södra polarzonen** och omgifvas af den **södra polkretsen**.

Trakterna mellan norra polkretsen och norra vändkretsen bilda den **norra medelzonen**; trakterna mellan södra polkretsen och södra vändkretsen bilda den **södra**

medelzonen. Öfver medelzonerna står solen aldrig i zenit; ljus och mörker omväxla hvarje dygn. De äro svalare än den tropiska zonen, men varmare än polarzonerna. I den norra medelzonen bor största delen af människosläktet.

Finland ligger till större delen i denna zon, till en mindre del i den norra polarzonen.

16. Växterna.

Växterna fordra värme och vatten. Polarzonerna äro för kalla för de flesta växter. Kring Norra Ishafvet finnes ingen skogsmark, endast öde, kala **tundror**, betäckta med **mossor** och **lafvar**. Södra polarzonen är nästan helt betäckt med is.

Medelzonerna hafva en rik växtlighet. I de trakter, som erhålla tillräcklig nederbörd, finnas **barrskogar** och **sommargröna löfskogar**, kärr och ängar. Odlingen af **säd** och **fruktträd** lyckas utmärkt och är vidsträckt. I trakter med mindre nederbörd trifvas icke skogar och ängar. Där bilda sig **stepper**. Dessa begagnas till betesmarker. Där steppen kan tillräckligt bevattnas, går odlingen väl. Från stepperna äro de flesta sädesslag hemma.

Närmare vändkretsarna faller regnet blott en kort tid af året: om vintern eller om sommaren. Där växa buskar och löfträd med hela året kvarsittande, små, torra blad. De frambringa doftande frukter, kryddor och väl lukter. Där trifvas **apelsin-** och **citronträd**, **mandelträd** och **fikonträd**. Men där finnas äfven vida stepper och öknar.

Äfven den tropiska zonen nära vändkretsarna är torr med stora öknar och stepper. I denna zon regnar det, då solen står i zenit och en tid därefter. Men kring ekvatorn inträffa två långa regntider. På många ställen

regnar det förfärligt mycket. Nära ekvatorn, i den ständiga fukten och höga värmen (af 26 grader året om), blir växtvärlden yppigast. Täta skogar af **palmer** och **gummiträd**, sammanväfda af **slingerväxter**, dölja under sina kronor ett oändligt antal **ormbunkar** och örter. Kostliga frukter och dyrbara trädslag frambringas där i stor mängd. **Bambugräset** blir ett väldigt träd. **Ris**, **bomull**, **sockerrör** och **kaffe** odlas allmännast i denna zon.

17. Djuren.

Äfven djuren äro olika i skilda zoner, olika i skogarna och på stepparna. På polarzonens tundror är djurvärlden fattig. Där ströfva **renarna**. På Norra Ishafvets kuster och drifis vistas **isbjörnen** och i vattnet **skälar**.

I norra medelzonens skogar lefva **björnar**, **räfvar** och **vargar**, **hjortar** och **älgar**, **mårdar**, **vildsvin**, **harar**, **ekorrar** och **hönsfåglar**.

På stepperna löpa **antiloper** och **vildåsnor**. Stepperna äro äfven **kamelens**, **hästens** och **åsnans** hemland. På bergen beta vilda **getter** och **får**.

Vid oceankusterna, både i denna zon och i den norra polarzonen, finnas stora skaror af **sjöfågel**. De häcka tillsammans i tusental på klipporna. Sådana klippor kallas fågelbärg.

Den tropiska zonen är rikare på djur än någon annan. **Apor**, stora kattarter, **papegojor**, **strutsar**, **jätteormar**, **krokodiler** och **sköldpaddor** finnas där i mängd. Fjärilarna och skalbaggar äro där större och grannare än annorstädes. Indiens skogar hysa **elefanter**, **noshörningar** och den blodgiriga **tigern**. Afrikas grusslätter vimla af **antiloper**, **zebror**, **elefanter** och **giraffer**, och i vattnen masar sig den tjocka **flodhästen**. **Lejon** och **scha-kaler** söka i denna världsdel sitt byte.

Afrikas och Sydamerikas tropiska djur bebo äfven

dessa världsdelars södra ändar. — Den vilda djurvärlden i Australien består nästan endast af **känguruer** och andra pungdjur samt af fåglar och ormar. I denna världsdel finnas inga får, getter och kameler, inga hästar, åsnor och svin, inga harar och ekorrar, om ej människan infört dem.

18. Människoraserna.

På jorden bo 1500 miljoner människor. Alla zoner, utom den södra polarzonen, äro bebodda. Människan uthärdar köld och hetta, torka och fukt. Därför har hon kunnat bosätta sig i nästan hvarje land.

I de olika trakterna hafva människorna blifvit mycket olika hvarandra; de skilda hufvudgrupperna kallar man raser. I midten af landhalfklotet bo de ljusaste folken, i utkanterna de mörkaste. I midten af landhalfklotet bo de, som ha det finaste svallande håret, i utkanterna de, som hafva det krusigaste och tofvigaste. I midten af landhalfklotet bo de, som hafva den största pannan och den minsta munnen, i utkanterna de, som ha den kleinaste pannan och den mest framstående munnen. I midten bo de mest bildade, i utkanterna de råaste människorna.

Från Atlantiska hafvet till Ganges bor i Europa, Asien och norra Afrika den **ariska rasen**. Den har ljus hy, lockigt hår och rik skäggväxt.

I det öfriga Asien utom i den tropiska zonen bor den **mongoliska rasen**. Den har gul hy, rakt hår och sneda ögon.

I sydöstra Asien och på Stora Oceanens öar bor den **malajiska rasen**. Den har brun hy, svart, rakt hår och svag skäggväxt.

I Amerika bor den **indianska rasen**. Den har brun hy, långt, svart, rakt hår, smal panna, utstående käkar och nästan ingen skäggväxt.

I Afrika, söder om Sahara, och i Australien bo **neger-raserna**. De hafva brunsvart eller gulsvart hy, knollrigt hår, låg, bakåtlutad panna, platt näsa, framskjutande käkar och nästan ingen skäggväxt.

Ariska rasen har spridt sig till alla världsdelar och utgör nu största delen af befolkningen i Amerika och Australien.

19. Näringarna.

Polartrakternas inbyggare kunna ej odla säd, ty deras land är för kallt. De måste skaffa sig uppehålle genom **jakt** och **fiske**. Hafvet är deras åker.

Skogarnas folk vid ekvatorn behöfva ej odla jorden. Skogens frukter gifva dem riklig föda, och kläder behöfva de ej. De lefva som **fruktsamlare**. Men odlingen lönar sig väl i den tropiska zonen. De flesta folk i denna zon äro **jordbrukare**. De odla ris och trädgårdsväxter såsom bomull, kaffe, kakao, vanilj, peppar och kryddnejlikor.

Ännu allmännare är odlingen i medelzonerna. Där sysselsätta sig folken isynnerhet med odlingen af hvete, råg, korn, hafre, majs och potatis. Kineserne äro de bästa jordbrukarne. De jordbrukande folken idka äfven **boskapsskötsel** och hålla hornboskap, hästar och får. Men många folk på stäpperna äro uteslutande **herdefolk**. De flytta omkring med sina hjordar af hornboskap, hästar, får och kameler. De bo i flyttbara tält eller i byar af enkla riskojor, som de lätt kunna bygga upp.

Dessa näringar och **bärgsbruket** gifva råämnena till **industrin** eller arbetet i värkstäder. I jordbrukstrakter med stenkol och järnmalm har en storartad industri uppstått. Där bullrar fabrik vid fabrik, och luften är uppfylld af sot från de otaliga skorstenarna. Järnvaror och

väfnader äro de förnämsta alstren af industrin. England är det förnämsta industrilandet.

Genom **handel** utbytas alstren från olika länder. Handelns bästa väg är hafvet. De folk, som bo vid hafvet, kunna lättast handla. Det folk, som bor midt bland flere andra, kan lättast byta varor mellan dem. Engelsmännen äro det förnämsta handelsfolket.

20. Samfärdsmedlen.

Öfver hafven färdas man med **segelfartyg** och **ångfartyg**. De nyaste stora ångfartygen rymma flere hundra passagerare; de gå mellan Europa och Amerika på fem dygn. I **hamnarna** få sjömännen hvila efter resorna. Där lossas fartygens last och nya varor inlastas. Där repareras fartygen i **dockorna**. Utanför inloppen till hamnarna stå **fyrar**. Deras ljus varnar sjömännen för klippor och grund. Då fartyget nalkas, infinner sig **lotsen** för att visa det vägen i det främmande farvattnet.

Genom smala landsträckor har man grävt **kanaler** för att förkorta fartygens vägar. Den kanal, genom hvilken den största sjöfarten går, är **Suezkanalen** mellan Medelhafvet och Röda hafvet. Den förkortar sjövägen mellan Europa och södra Asiens rikaste länder.

Äfven i det inre landet forslas mycket handelsgods med båtar på floder och kanaler. Förbi flodernas forsar och uppför backarna föras båtarna genom **slussar**.

Där ej vattenvägarna förslå, färdas man till lands. Öfver stepperna och öknarna gå **karavaner** af kameler och hästar, lastade med varor. I det tropiska Afrika, där lastdjuren ej trifvas, bäras varorna af **negerkaravaner**. I Indien begagnas **elefanten** till lastdjur, i Sydamerika **laman**.

De jordbrukande folken bygga **landsvägar** och använda åkdon. Dragarne äro i olika trakter **hästar**, **åsnor**, **mulåsnor** och **oxar**. De folk, som idka industri,

bygga **järnvägar** och använda **ången** som dragare. Bantågen äro de snabbaste fortskaffningsmedlen. Ett nät af järnvägar är utbreddt öfver Europa och Nordamerika. Bärghedjorna äro inga hinder för lokomotivet. De genomborras och hålvägarna kallas **tunnlar**. Den längsta tunneln finnes i Alperna. Den är 20 kilometer lång.

På långa håll kunna människorna samtala med hvarandra genom **posten**, **telegrafen** och **telefonen**.

21. Land och stad.

Jägare och herdar behöfva ödemarken. De ströfva omkring utan hem. Deras land är utan **bygd**.

Jordbrukarne äro bofasta. De bygga sig **gårdar** med boningshus, visthus och ladugård. De behöfva hvarandras hjälp i sina arbeten. Därför bosätta de sig gärna nära hvarandra i **byar**. De föra sitt arbetes frukter till salu på marknadsplatser. Där bo handelsmän. Desse uppköpa jordbruksalstren och förse landtmännen med sådant, som de ej kunna få hemma. Marknadsplatsen växer till en **handelsstad**.

Städerna uppstå, där flere vägar mötas. De ligga vid hafvets hamnar, vid insjöar och floder samt i bärgdalarnas mynningar. Från dem utgå landsvägar och järnvägar åt flere håll.

I städerna bo många människor tätt tillsammans. Jordens största stad, **London**, har 6 miljoner invånare. Finlands minsta stad Nådendal har 870 invånare. Från de större städerna utgå järnvägar åt många håll och spårvagnar ila längs deras gator.

I de länder, där stor industri idkas, uppstå **fabrikstäder** vid stenkolsfälten, vid grufvorna och forsarna. Ty där byggas så många fabriker på ett ställe, att deras arbetare bilda en hel stadsbefolkning.

Genom handeln och industrin samlas rikedom till

städerna. De kunna därför prydas med präktfulla kyrkor och palats, statyer och springbrunnar. I städerna anläggas de största läroverk, såsom universitet och andra högskolor. I städerna tryckas tidningar och böcker. Från städerna spridas kunskaper och skicklighet ut öfver landsbygden. I gengåfva förser landsbygden städerna med föda och kläder. Ty i städerna växer hvarken säd eller potatis, hvarken bomull eller ull. Och i landsbygdens rena luft uppfryska stadsborna sina krafter efter arbetets möda.

22. Folk och stater.

De människor, som bygga och bo i samma land och hafva samma seder, bilda ett **folk**. De hafva ärfvt det af sina fäder. De kalla det därför sitt **fädernesland**. Såsom **medborgare** i ett och samma land älska de det och försvara det mot fiender.

För att arbetet skall kunna gå framåt behöfver folket fred och ordning.

Styrelsen upprätthåller ordning och rätt efter landets **lagar**. Ett land med sin styrelse kallas en **stat**.

Många folk välja själfva sina styresmän. Dessa stater kallas **republiker**.

De flesta folk styras af **furstar**. Dessa hafva ärfvt sin makt. Deras stater kallas **monarkier**. Furstarne äro kejsare, konungar, storfurstar och andra. Finland är ett **storfurstendöme**. Vår storfurste är tillika kejsare i Ryssland.

Många folk stifta själfva sina lagar. De välja **lagstiftare** bland sina bäste män. Dessa sammanträda till **landtdagar**. Finlands folk gör så.

Om staten är fullkomligt fri från andra stater kallas den ett **rike**. Flere stater kunna tillsammans bilda ett rike. Finland är en del af det **Ryska riket**.

Statens skötsel kostar penningar. Dessa gifver folket, då det betalar **skatt** och **tull**. Dessa penningar får

folket tillbaka på många sätt. Det får kanaler och järnvägar, post och telegraf. Det får skolor och kyrkor, lärare och präster. Det får skydd mot fiender och hjälp mot farsoter och hungersnöd.

23. Europa.

Europa är en liten världsdel, men genom sitt fördelaktiga läge, sina kunniga folk och sina mäktiga riken viktigare än alla de stora.

Europa är förenadt med Asien i öster. I söder är det skildt från Afrika genom det smala Medelhafvet och från Amerika i väster genom Atlanten. I norr gränsar Europa till Norra Ishafvet. Uralbärgen, Uralfloden, Kaspiska hafvet och högfjället **Kaukasus** ligga utmed gränsen mot Asien.

Europa är mera inskuret af hafvet än någon annan världsdel. Det består af en stor östlig del, den **Östeuropeiska slätten**, och två halföar, den **Nordeuropeiska** och den **Västeuropeiska halfön**, samt många öar. Östersjön skiljer de två halföarna åt. **Svarta hafvet** skiljer den Vesteuropeiska halfön från Asien. Finska viken och **Hvita hafvet** skilja den Nordeuropeiska halfön från Östeuropa. Finland är en del af denna halfö.

Den Västeuropeiska halfön är rikligare försedd med omväxlande bärg och dalar, höga och låga slätter, stora vikar och halföar än någon annan lika stor del af jorden. Tre stora halföar skjuta ut ifrån denna mot söder: **Balkanhalfön**, **Apenninhalfön** och **Pyreneiska halfön**. De kallas tillsammans **Sydeuropa**. Resten af halfön benämner man **Mellaneuropa**. I nordväst ligga de stora **Brittiska öarna** och **Island**.

Europa ligger nästan helt och hållet inom den norra medelzonen. Dess luft mildras af den varma Golfströmmen och af de västliga vindar, som större delen af året

blåsa öfver landet. Det är en lyckligt lottad världsdel, rik på hamnar och segelbara floder, bördiga fält och bär-gens skatter. Den bebos af de ariska och en liten del af den **mongoliska rasen**, isynnerhet den förra jordens mest kunniga och skickliga folk.

24. Finland.

Finland ligger till en del i den norra polarzonen, men till större delen i den norra medelzonen. Det når i sydväst till Östersjön, i söder till Finska viken, i väster till Bottniska viken. Öfver dem går vägen till världs-hafvet och till hela jorden.

I öster gränsar Finland till Ryssland, i norr till Norge och i nordväst till Sverige, vårt grannland på andra sidan Bottniska viken.

Finland är mer än tusen kilometer långt i norr och söder samt 600 kilometer bredt. Ett lands storlek mätes bäst med rutor, hvilkas sidor äro 1 kilometer långa. En sådan ruta kallas en kvadratkilometer (kkm).

Finlands yta inrymmer nära 400 tusen kkm. Finland är ett **lågland**. (Lågland benämnes hvarje del af jordytan, som icke höjer sig mer än 200 meter öfver haf-vets yta). Den **Österbottniska kustslätten** är bördig och odlad. Den **Lappska inlandsplatån** är betäckt med sko-gar, kärr och ödsliga tundror.

Längst i norr är landet högre. Där resa sig grup-per af bärg och marken består af stenigt grus. Vid gränsen mot Norge höjer sig **Haldefjäll** 1250 meter högt.

I jordytans gropar har vattnet samlat sig till stora, breda sjöar. Förenade bilda de långa stråtar med ge-mensamt utlopp genom en älf.

Ladoga är vårt lands största insjö. Den är 200 ki-lometer lång och 120 kilometer bred. Dess djup är mer än 250 meter. Ladoga är en enda stor fjärd. Därefter

är **Saimen** vår största sjö. Dess norra hälft är alldeles uppfylld med öar och holmar. Den södra hälften bildar två vida fjärdar. Äfven **Päijänne**, **Keitele** och **Pielisjärvi** äro ansenliga insjöar.

Finland är „de tusen sjöars land.“ Oräknade äro de sjöar och träsk, som öfversälla vårt land. De finnas dock ej jämnt fördelade öfver hela landet. I norr och längs Bottenviken äro de glesare strödda. Där finnas i stället talrika ansenliga floder. Man kan därför dela Finland i två olika delar: **Sjölandet** i sydost och **Flodlandet** i nordväst.

Sjölandet är mycket backigt och rikt på åsar och kullar, men har inga höga bärg. Finlands längsta ås, **Salpausselkä**, genomdrager denna landsdel och bildar i söder ett stängsel för sjöarna.

Flodlandet är till större delen slätt. Men öfver slätterna höja sig åtskilliga höga bärg, isynnerhet inom polarzonen.

25. Finlands växtvärld och näringar.

Finlands yta är till större delen bevuxen med skog. Mörka **barrskogar** kläda ödemarkerna. **Blandskog** och **löfskog** växla vid bygderna. Endast vid sydkusten finnes **ek**. **Lönn** och **hassel** gå litet nordligare, och **linden** anträffas i nästan hela sjölandet. Men **tall**, **gran**, **björk** och **al** äro de enda skogbildande trädslagen öfver största delen af landet. Längst i norr upphör barrskogen. Lågväxt björk bildar den enda skogen i Ishafvets närhet. Vida sträckor af marken äro där skoglösa tundror, hvit-skimrande af **renlaf**.

Finlands vinter är lång, dess sommar kort. Ur de talrika kärren uppstiga ofta froster, som härja den växande grödan. Jordbrukaren får därför i vårt land en ringa lön för sin möda. Dock äro Finlands flesta invånare jordbru-

kare. De odla mest **hafre**, **råg** och **potatis**. Hafren säljes till utlandet. Därjämte hafva de ladugårdar och tillvärka godt smör, som äfvenledes säljes i utlandet. Norr om Bottniska viken trifves icke hafren och rågen; endast **kornet** gifver där tillräcklig skörd. **Mejerihandteringen**, **laxfisket** och **jakten** äro där folkets näringar. Utom nötboskap hållas där renar.

I insjöarna och vid kusten idkas **fiske**. Strömmingsfisket skaffar tusental skärgårdsbor deras uppehälle.

Finland är fattigt på bärgens skatter. Men forsarnas kraft drifver många **fabriker**. Ärligen nedhuggas hundrade tusental timmerträd i skogarna. De flötas utför vattenderna och sågas i **sågverken** till bräder, som köpas af främlingarna. I andra stora fabriker tillverkas **trämassa** och **papper**. I andra beredes järn och stål, och i många byggas maskiner och ångbåtar. Äfven några stora spinnerier, väfverier, garfverier och sockerbruk finnas i vårt land. Till dem hämtas bomull från Nordamerika, ull från Australien, hudar från Sydamerika och råsocker från Indien.

26. Finlands samfärdsmedel.

I Finland färdas man om sommarn mest i båtar, om vintern i slädar. Finnarne äro skickliga båtbyggare och förstå förträffligt att styra sina smidiga farkoster utför älfvarnas forsar. På hafvet segla de vida omkring mellan främmande världsdelar med skepp, som de själfva timrat. Isynnerhet Ålands invånare äro duktiga sjömän.

Små ångbåtar ila på insjöarna och i skärgården, och stora ångfartyg gå mellan våra hamnar och främmande länder, ända till Medelhafvet och Amerika.

Många kanaler och slussar hafva blifvit byggda förbi Sjölandets forsar. Den längsta kanalen är **Saima kanal**, som förenar Saimen med Finska viken.

Om vintern ligga vattnen frusna. Endast vid de sydvästra uddarna och skären svallar hafvet fritt. **Hangö** hamnstad är då vår öppna port till den öfriga världen. I det inre landet bringar icke vinterns is rörelsen att stanna. Slädarna, dragna af raska hästar, glida då snabbt öfver de vida isarna. De backiga landsvägarna begagnas då mindre. Men **järnvägarna** hafva fullt upp att göra både sommar och vinter. De sträcka sig från hamnarna vid kusten till det inre af landet. De äro sinsemellan förenade, så att man på järnväg kan färdas mellan hvilka delar af landet man behagar. Den nordligaste banan går till **Uleåborg**, nära ändan af Bottniska viken. Den östligaste går till Ladogas norra ända. En järnväg går öfver gränsen till Rysslands hufvudstad, Sankt Petersburg. Ärligen byggas nya landsvägar och järnvägar.

27. Södra kustlandet.

Sjölandets kust är mindre rik på insjöar än det inre af landet. Men dess små lerslätter och dalar genomslingras af talrika åar och tre stora älfvar. **Kumo älf** utfaller i Bottniska viken, **Kymmene älf** i Finska viken och **Vuoksen** i Ladoga. Ladogas kuster likna Finska vikens. Därför räknas äfven de till Kustlandet.

Kustlandet har en vidsträckt skärgård. I Östersjön är skärgården störst. Den är full med farliga klippor och grund. Men innanför dem löpa fartygen trygga in i förträffliga hamnar.

I kustlandet ligga Finlands största handelsstäder, **Helsingfors**, **Åbo** och **Viborg**.

Helsingfors ligger på en halfö midt på kusten. Det är Finlands hufvudstad, ty där finnes landets styrelse och där hålles landtdagen. I denna stad finnes äfven Finlands universitet. Helsingfors är den största af landets städer. Den har 90 tusen invånare.

Åbo, Finlands forna hufvudstad, ligger vid **Aura å**. Där bor Finlands ärkebiskop. Åbo domkyrka och Åbo slott äro minnesmärken från vårt lands katolska tid (37,000 invånare).

Viborg, en viktig handelsstad vid Saima kanals mynning, har äfven ett gammalt slott. (22,000 inv.)

Mellan Viborg och Helsingfors ligger staden **Kotka** vid Kymmene älfs mynning med talrika sågverk och stor sjöfart. Mellan Helsingfors och Åbo ligger **Hangö**. Norr om Åbo ligger vid Kumo älf handelsstaden **Björneborg**.

Kustlandets bördiga jord är rikt uppodlad. Här finnas många herrgårdar och en talrik befolkning. Hvete och fruktträd odlas mångenstädes. Mellan Helsingfors och Åbo finnas flere järnbruk, vid älfvarna några stora träsliperier och pappersbruk.

Kring Ladoga är befolkningen mycket begifven på handel och resor. Männen fara omkring i landet och uppköpa varor, som de sedan sälja i Sankt Petersburg.

28. Sjölandet.

Sjölandets inre är berömdt för sin skönhet. De otaliga sjöarna äro förenade till fyra **insjösystem**, som uttömma sig genom hvar sin älf. Till **Vuoksens insjösystem** höra de stora sjöarna **Saimen**, **Pielisjärvi** och **Kallavesi**. Vuoksen bildar i sitt öfre lopp Europas största fors, **Imatra**.

Till **Kymmene älfs insjösystem** höra de stora sjöarna **Päijänne**, **Keitele** och **Puulavesi**.

Till **Kumo älfs insjösystem** höra **Näsijärvi** och **Längelmävesi**.

Till **Uleå älfs insjösystem** hör den vida sjön **Uleå träsk**. Uleå älf utfaller vid Uleåborg i Bottniska viken.

Branta åsar, såsom **Punkaharju** och **Kangasalaåsen**, sträcka sig mellan sjöarna. Ödemarker och odlade byg-

der omväxla. Vid många forsar stå idogt arbetande fabriker. I Vuoksens insjöområde uppsamlas mycket **sjö-malm** till järnbruken i samma trakter.

Städerna äro små. Den största är

Tammerfors vid Näsijärvi. (35,000 inv.) Stadens höga fors drifver en mängd stora fabriker.

Vid Kallavesi ligger handelsstaden **Kuopio**.

Inlandet är mindre befolkadt än Kustlandet. Invånarne lifnära sig mest genom jordbruk och ladugårds-skötsel. Ännu **svedjas** rätt mycket i dessa landsdelar. Rågen är här det allmännaste sädesslaget. Kring Kumo älfs insjösystem odlas mycket **lin** för fabrikerna i Tammerfors. I Vuoksens insjösystem odlas **bohve** och **hampa**. I de nordligare trakterna finnas vidsträckta skogar, hvilkas stock i väldiga flottor forslas utför vattendragen till sågverken i Kotka och Björneborg.

I **Uleå älfs insjöområde** brännes mycket tjära, som i båtar föres till Uleåborg.

29. Flodlandet.

Tvärs igenom Flodlandet sträcker sig vid polkretsen en bärgig trakt. Där höja sig **Kivalos** ansenliga kullar och det berömda bärget **Aavasaksa**. Denna trakt är äfven rik på insjöar, isynnerhet i **Kuusamo**.

Söder om bärgstrakten utbreder sig den **Österbott-niska slätten**. Många skummande älfvar rinna jämsides genom denna slätt till Bottniska viken. De största äro **Torneå älf** på gränsen mot Sverige; **Kemi älf**, Finlands längsta flod; **Uleå älf**, som kommer från Sjölandet; **Pyhä-joki** och **Kyrö älf**. De sydösterbottniska åarna äro korta och hafva grumligt vatten.

Kusten utom vid Kvarken, är fattig på skärgård. Hamnarna äro grunda. De förnämsta handelsstäderna äro

det vackra **Vasa** vid Kvarken och **Uleåborg**. Vid gränsen mot Sverige ligger Finlands nordligaste stad, **Torneå**.

Längs älfvarna bo invånarne i vidsträckta byar. Prätiga åkrar med råg, hafre och korn utbreda sig där vid sidan af vida ängar. För öfrigt är trakten ödslig med sina ofantliga mossar. En del af dem har man dock lyckats torrlägga och odla.

Invånarne äro flitiga och skickliga i allehanda slöjder. De tycka äfven mycket om att resa, och många hafva utvandrat till Nordamerika och Australien.

Norr om Kivalotrakten utbreder sig den höglända **Lappska platån**. Den är mycket glest bebodd. Endast här och där vid vattendragen ligger någon by eller enstaka gård. Kullriga bärg höja sina skoglösa hvälfningar öfver skogarna och kärren. Forsarnas dån och den otaliga myggens surr är det enda som stör högsommarens stillhet.

Norr om denna platå finnes en bärgig och sjörik trakt, **Lapptundran**. Där glänser det stora **Enare träsk**, der rullar **Ivalo älf** sina guldorn mellan bottengruset, der brusar **Tana älf** i sin klyfta till Ishafvet. Och där bo **lapparne** med sina renar.

30. Den finska staten.

Finland har $2\frac{1}{2}$ miljoner invånare. Det är glest bebodd. Skulle alla bo lika långt från hvarandra, blefve det blott 7 på hvarje kvadratkilometer. Af vårt folk tala $\frac{5}{6}$ **finska** och $\frac{1}{6}$ **svenska** språket.

Rysslands kejsare är Finlands **storfurste**. Han styr landet med tillhjälp af **senaten**. Senaten är ett råd och en domstol. Den finnes i landets hufvudstad.

Finlands lagar stiftas af monarken och **ständerna** gemensamt. Ständerna äro folkets valda lagstiftare. De sammanträda hvart tredje (4:de) år i hufvudstaden.

För styrelsen är landet indeladt i 8 län: **Nylands län** med hufvudstaden Helsingfors, **Åbo och Björneborgs län**, **Tavastehus län**, **Viborgs län**, **Sankt Michels län**, **Kuopio län**, **Vasa län** samt **Uleåborgs län**.

För vården om folkets kristendomskunskap är landet deladt i fyra stift, nämligen: **Åbo ärkestift**, **Borgå stift**, **Nyslotts stift**, **Kuopio stift**. Hvarje stift styres af en biskop. Han är bosatt i den stad, efter hvilken stiftet bär namn.

För landets **förvaltning** finnas i statens tjänst anställda ämbetsmän såsom domare, läkare, lärare m. fl. Dessa lyda under de centrala ämbetsverken i Helsingfors. Sådana ämbetsverk äro t. ex. medicinalstyrelsen, skolstyrelsen, järnvägsstyrelsen m. fl.

I Finland äro tjänstemännen ärliga och redbara. De försöka på bästa sätt arbeta för det gemensamma bästa, för staten och fosterlandet.

31. Nordeuropa.

Den Nordeuropeiska halfön delas af Bottniska viken i två delar. Den östra omfattar Finland och en liten del af Ryssland med **Kolahalfön**. Den västra delen kallas den **Skandinaviska halfön**.

Den Skandinaviska halfön är i väster uppfylld af de Norska fjällvidderna och har en fjordkust med vilda klippöar. Mot öster sluttar marken, genomdragen af strida älfvar och talrika insjöar, lindrigt mot en skärgårdskust.

I söder sänker den sig till ett lågland med några stora sjöar. De största äro **Venern** och **Mälaren**. **Smålands** högland höjer sig ur södra delen af halfön. Den omges af Östersjön, **Öresund**, **Kattegat** och **Skagerack**.

Af halföns älfvar äro **Angermanälfven**, **Dalälfven**, **Göta älf** och **Glommen** de betydligaste.

Halfön bebos af tvänne folk: **svenskar** och **norrmän**. De bilda tvänne stater, **Sverige** och **Norge**, hvilka hafva en gemensam konung.

Sverige ligger öster om fjällen. Det liknar Finland, men är större, bördigare och rikare på bärgens skatter, isynnerhet järn. Sveriges hufvudstad är **Stockholm**. Denna stad är mycket vackert belägen mellan Mälaren och Östersjön.

Svenskarne idka stort bärgsbruk och mycken industri. Liksom finnarne sälja de till utlandet trävirke, smör, hafre och papper. Af deras handelsstäder äro, näst hufvudstaden, **Göteborg** och **Malmö** de förnämsta. **Norrköping** är en stor fabrikstad.

Norge intager den västra delen af halfön. Det sträcker sig till Europas nordligaste udde. Det är uppfyllt af öde bärg. Norrmännen äro duktiga sjömän och idka stort fiske på torsk och sill. De försälja äfven mycket trävaror. Hufvudstaden heter **Kristiania**.

32. Östeuropa.

Den Östeuropeiska slätten når i öster till de malmrika Uralbärgen. I väster sträcker sig slätten till Karpaterna och Östersjön; i norr till Ishafvet, Hvita hafvet och Ladoga; i söder till Svarta hafvet, Kaukasus och Kaspiska hafvet.

Flere floder flyta genom slätten. De största äro **Volga**, **Don**, **Dnjepr** och den korta, men vattenrika **Neva**. Floderna äro farbara och förenade genom kanaler. Längs dem kan man föra lastade prämar tvärs genom landet från haf till haf. Floderna äro rika på fisk. I Volga fångas **stören**.

Inom polarzonen är slätten en **tundra**, där råa renherdar vistas. Söder om tundran utbreder sig en vidsträckt **barrskog** med mossar och kärr. Där ströfva

jägare och stockhuggare. Midten af slätten bär löfskogar och bördiga **åkerfält**. Där odlas mera råg och hvete än i något annat land. I väster finnes en stor kärrtrakt med djupa skogar, ett tillhåll för vildsvinet och bisonoxen. Den södra delen af slätten är en **stepp**. På den beta stora hjordar af hästar och får.

På den Östeuropeiska slätten bo många folk. Det talrikaste är **ryssarne**. De hafva eröfrat hela slätten och bildat det mäktiga kejsardömet **Ryssland**. Dess hufvudstad, **Sankt Petersburg**, har 1 miljon invånare. Den forna hufvudstaden **Moskva** är nästan lika stor. Den ligger midt i landet. Ryssarne bekänna den grekiska kristendomen. De hafva många kloster och kyrkor. **Kieff** är deras lands heligaste stad.

Ryssarne drifva liflig handel. Deras förnämsta handelshamnar äro Sankt Petersburg, **Riga** och **Odessa**. I väster ligger det forna konungariket **Polen**, som ryssarne eröfrat. Dess folk, **polackarne**, bekänna den romersk-katolska kristendomen.

Det ryska riket omfattar dessutom hela norra Asien.

33. Mellaneuropa.

De högsta bergen i Mellaneuropa äro **Alperna**, med toppar af mer än 4 kms höjd. De omsluta i en båge den **Lombardiska slätten**. Öster om Alperna ligga den **Ungerska slätten**. Den omslutes af **Karpaternas** båge. Norr om Alperna ligger det **Tyska bärlandet** och väster om dem det **Franska bärlandet**. Norr och väster om bärlanden sträcker sig Mellaneuropas **lågland** från den Östeuropeiska slätten utmed Östersjön, Nordsjön och Atlantiska hafvet till **Pyreneerna**. Mellan Östersjön och Nordsjön utskjuter den flacka halfön **Jylland** från låglandet. Mellan halfön och Sverige ligga de bördiga **Danska öarna**.

Djupa dalar genomskära bärglanden. Genom dem rinna farbara floder. **Donau** strömmar till Svarta hafvet, **Elbe** och **Rhein** till Nordsjön, **Rhône** (Rån) till Medelhafvet.

Mellaneuropa är tätt befolkadt och rikt uppodladt. Silfvergran, bok och ek äro dessa trakters allmännaste skogsträd; vinrankan, hvetet och hvitbetorna de mest odlade växterna. Vinrankan trifves dock ej nära Östersjön och Nordsjön.

Mellaneuropas bärg äro rika på stenkol och malmer. Stor industri idkas därför där. Samfärdseln är mycket liflig på de talrika kanalerna och längs det täta järnvägsnätet. Stora handelsstäder ligga vid flodernas mynningar. Sjöfarten fortfar hela året, ty väster om Jylland förbli vattnen ofrusna om vintern.

Många folk bebo Mellaneuropa. De förnämsta äro:
Tyskarne mellan Alperna och den norra kusten;
Fransmännen väster om Alperna och Rhein;
Holländarne omkring Rheins delta;
Danskarne på Jylland och de danska öarna;
Ungrarne på Ungerska slätten;
Slaverna kring Karpaterna och kring öfre Elbe;
Italienarne på Lombardiska slätten.

34. Mellaneuropas monarkier.

Sju riken finnas i Mellaneuropa. Två äro kejsardömen, **Tyskland** och **Österrike-Ungern**. Tre äro konungariket, **Danmark**, **Holland** och **Belgien**. Två äro republiker, **Frankrike** och **Schweiz**.

Tyskland består af många smärre stater. Konungarikena **Preussen** och **Bayern** äro de största bland dem. Rikets hufvudstad, **Berlin**, har 1 1/2 miljon invånare. Tyskland har mycket stor industri. I **Leipzig** tryckas flere böcker än i någon annan stad på jorden. **Elberfeld**

har en mängd väfverier. I **Essen** göras fruktansvärda krigsredskap (kanoner). Vid Elbes mynning ligger Mellaneuropas största handelshamn, **Hamburg**. Dess jättefartyg gå öfver alla haf. Vid Östersjön ligger **Lybeck**, som handlar med Finland. Tyskland äger många besittningar i Afrika och Australien.

Österrike-Ungern består af två stater. Kejsardömet Österrikes hufvudstad är den vackra miljonstaden **Wien** vid Donau. Rikets förnämsta hamn är **Triest** vid Medelhafvet. Äfven i Österrike idkas stor industri. — Konungariket **Ungerns** hufvudstad är **Budapest** vid Donau. I Ungern idkas jordbruk och boskapsskötsel.

Danmarks hufvudstad, **Köpenhamn**, ligger vid Öresund. Danskarne bereda godt smör, som de sälja till England. Till Danmark hör den stora vulkanön **Island**. Ön är trädlös och bärgig. Den bebos af ett herdefolk, hvars förfäder inflyttat från Norge.

Holland ligger till en del lägre än hafvet. Landet skyddas mot öfversvämningar genom starka vallar. Holländarne idka stor boskapsskötsel och blomsterodling. De äro duktiga fiskare och sjömän. Holländarne äga största delen af de Ostindiska öarne. Därifrån hämta de kaffe, socker, kinabark, kryddor och tenn. Dessa varor jämte smör, ost, gödboskap och sill sälja de till utlandet. **Amsterdam** är Hollands främsta handelsstad. Den är liksom hela landet genomkorsad af kanaler.

Belgien bebos af holländare och fransmän. Det är ett mycket tätt befolkadt, litet industriland. Dess hufvudstad är **Bryssel**.

35. Mellaneuropas republiker.

Frankrike är ett härligt land med milda, snöfria vintrar. Ingenstädes odlas vinrankan så mycket som där. Vid Medelhafvets kust trifvas olivträd, mullbärsträd och

majs. Fransmännen äro flitiga och sparsamma. De idka stor industri och handel. Deras hufvudstad, **Paris**, har 2½ miljoner invånare. Den är utmärkt vackert byggd och hyser en stor mängd fabriker. **Lyon** vid Rhône tillvärkar sidentyger. **Marseille** (Marsei) vid Medelhafvet och **Bordeaux** (Bårdå) nära Atlanten äro stora handelshamnar. I Afrika och Asien äger Frankrike vidsträckta länder.

Fransmännen hafva mycket sinne för det som är vackert och bekvämt. I konst, klädedräkt och byggnads sätt äro de föredömen för alla andra folk. Deras mått och deras mynt hafva blifvit antagna af många stater, äfven af Finland.

Schweiz är ett förbund af 25 små republiker med gemensam styrelse i hufvudstaden **Bern**. Det bebos af tyskar, fransmän och italienare. Schweiz är ett alpland. Dess väderlek är ogynnsam för jordbruket, och dess bärg äro fattiga på malmer. Men schweizarne äro mycket flitiga och kloka. Deras forsar drifva en mängd fabriker och i hemmen idkas en stor hemslöjd. De försälja till utlandet tyger, järnvaror, ur och slöjddalster. På Alperna finnas goda betesmarker och i dalarna ängar och foderåkrar. Schweizarne hafva mycket hornboskap. Om vintern hållas kreaturen nere i dalarna, där byarna omgifvas af vingårdar. Om våren drifvas de upp på skogsängarna och om sommarn få de beta kring säterhyddorna mellan de öfversta skogarna och snögränsen. Mycket ost försäljes till utlandet.

Schweiz besökes hvarje sommar af tusental resande. De komma för att beundra landets skönhet och bestiga de branta snöfjällen. Präktiga vägar och hotell göra resorna bekväma. Genom **Sankt Gotthards-tunneln** går järnvägen till Italien.

36. De Britiska öarna.

Engelska kanalen är ett brett sund, som skiljer de **Britiska öarna** från Frankrike. Två af öarna äro betydligt större än de andra: **Storbritannien** och **Irland**. Storbritannien är i sina norra och västra delar bärgig med fjordkust, i söder och öster låg och bördig med präktiga ängar och farbara floder. Ön är ofantligt rik på stenkol, järn och andra metaller. **Irland** är en låg ö med de härligaste ängar och vida kärr.

På de britiska öarna bo **engelsmän, skottar** och **irländare**. Engelsmännen innehafva södra delen af Storbritannien, **England**. Skottarne bo i öns norra del, **Skotland**. Irländarne bo på Irland. De tre länderna äro förenade till ett konungarike, det **Britiska riket**. Dess hufvudstad, **London** är jordens största stad med mer än dubbelt så många invånare som hela Finland. London är också jordens förnämsta fabriks- och handelsstad.

Engelsmännens industri öfverträffar alla andra länders. I London väfves siden, i **Manchester** (Mantsjester) bomull, i **Leeds** (Lids) ylle. I **Birmingham** (Börmingem) tillverkas järnvaror, i **Glasgow** (Gläsgo) ångfartyg. Ingenstädes byggas så många ångbåtar och lokomotiv som i Storbritannien. Intet land har håller så stor handel och sjöfart. Näst London är **Liverpool** (Liverpul) Europas förnämsta hamnstad. Den inför bomullen till fabriker i Manchester. Äfven Skotlands vackra hufvudstad, **Edinburg**, och Irlands hufvudstad, **Dublin**, äro stora handelsstäder. **Hull** handlar mycket med Finland.

Skottarne äro duktiga sjömän och fiskare (skotsk sill); de hålla en myckenhet får på sina kala bärg. Irländarne äro olika de andra folken, tala ett annat språk och bekänna den romersk-katolska läran. De trifvas ej i förbundet med engelsmännen. En stor del af öns befolkning har därför utvandrat till Nordamerika.

Det Britiska riket har så stora besittningar i alla världsdelar, att det är det största och mäktigaste på jorden. Det engelska språket är det mest utbredda af alla språk.

37. Sydeuropa.

Pyreneiska halfön är högländ. Dess inre består af torra, öde slätter. Vid kusterna finnas bärg och varma, bördiga dalar. I dem bor största delen af befolkningen. Ur bärigen brytes järn, koppar och kvicksilfver. Ur hafvet utdrages salt i torkdammarna. I dalarna odlas vin, apelsiner, citroner, mandel, oliver och ris. Från kork-ekarna på bärigen fås kork. Men slätterna i det inre lämpa sig bäst för boskapsskötsel.

Halfön bebos af **spaniorer** och **portugiser**. De hafva grundat tvänne skilda konungariket.

Spanien är det större. Dess hufvudstad är **Madrid**. Dess största fabriks- och handelsstad är **Barcelona**.

Portugals hufvudstad är den stora handelsstaden **Lissabon**. Portugal har stora besittningar i Afrika samt ögruppen **Azorerna** ute i Atlantiska oceanen. —

Apennin-halfön har en rik omväxling af kala bärg och djupa, bördiga dalar. I dem odlas detsamma som i Spanien. Halföns folk är **italienarne**. De bebo äfven öarna **Sicilien** och **Sardinien**. Halfön, öarna och Lombardiska slätten bilda konungariket **Italien**. Dess hufvudstad är **Rom**. I Rom bor äfven **påfven**, de romerska katolikernas öfverstepräst. Rom och hela Italien äro rika på ruiner från romerska väldets tider. Italienarne idka jordbruk, industri och sjöfart. Sköna sidentyger väfvas i **Milano**. Fina glasvaror tillverkas i **Venedig**, en stad, hvars gator äro kanaler. **Neapel** är rikets största handelsstad. Dess läge är utomordentligt vackert. —

Balkanhalfön är uppfylld af bärg och i söder mycket inskuren af hafvet. Den bebos af många folk, som bildat

skilda stater. Balkanhalföns folkslag äro krigiska, oroliga och okunniga. I norr vid Donau finnas konungarikena **Serbien** och **Rumänien** samt furstendömet **Bulgarien**. I midten ligger **Turkiet**. Dess monark, **sultanen**, bor i den stora, skönt belägna staden **Konstantinopel** vid sundet **Bosporen**. Han beherskar ett stort rike i Asien och Afrika. Turkarnes religion är **islam**.

Grekland omfattar halföns sydligaste, mest inskurna del. Det är rikt på minnen från forntiden. Landets hufvudstad är **Athen**. Grekerna odla vin, oliver och korinter. De äro duktiga sjömän och fiskare. De dyka efter tvättsvamp i **Egeiska hafvet**.

38. Asien.

Asien är den största af världsdelarna. Det inrymmer jordens högsta bärgkedjor och ansenligaste högländ. Men Asien har äfven vidsträckta lågland med mäktiga floder och stora insjöar, såsom **Aral** och **Bajkal**. De södra och östra kusterna äro förlängda med stora halföar: **Arabien**, omgifvet af Röda hafvet och **Persiska viken**; **Dekan**, den **Indokinesiska** halfön och **Korea**. Ofantliga ösvärmar omgifva dessas kuster. Öarna **Java** och **Ceylon** äro de fruktbaraste och rikaste.

Asien sträcker sig genom tre zoner. Söder om polarzonens tundror stå Sibiriens öde barrskogar. Söder om dem utbreda sig Centralasiens stepper och ödsliga högfjäll. Söder om dem ligger det varma Indien med sin tropiska urskog och sina stora vilda djur. I östern höra Kina och Japan till de fruktbaraste och bäst odlade länder på jorden.

Asiens invånare utgöra mera än hälften af människosläktet. I söder och öster bo jordbrukande folk och i de bördiga floddalarna trängas människorna tätare än i något annat land. Men större delen af denna världsdel

är ytterst glest bebodd af kringströfvande herdar. De flesta sädesslag och husdjur härstamma från Asien. Odlingen är där urgammal. De mest utbredda religionerna, **buddhaismen, kristendomen** och **islam** hafva uppstått där.

39. Asiens länder och folk.

Större delen af Asien tillhör nu europeiska riken. Några själfständiga riken finnas dock.

Det **Kinesiska** kejsaredömet omfattar **Kina** och dess lydländer. Det bebos af **kineserna** och andra mongoliska folk. Kineserna äro de flitigaste trädgårdsodlare i världen. Kina frambringar mycket te och silke. Kineserna äro äfven skickliga i allehanda händtverk. De äro kunniga i att läsa och skriva sin egendomliga skrift. Allt europeiskt förakta de. De röka opium. I Kina finnas många stora städer. Den största är **Kanton**; hufvudstaden **Peking** är mindre.

Japan är ett mäktigt kejsaredöme. Japaneserna äro lifliga, glada och tappra. De lära sig gärna och lätt allt det europeerna kunna. De bygga ångbåtar och järnvägar och hafva stor industri. Deras hufvudstad, **Tokio**, har 1 miljon invånare.

Persiens invånare äro arier, som bekänna islam.

Det **Turkiska Asien** bebos af **turkar, araber**, kristna **armenier** och många andra folk. De ligga i ständig strid med hvarandra och med regeringen. Städerna äro förfallna. Den förnämsta staden är **Smyrna**. Mohammedanernas heligaste stad är **Mekka** i Arabien.

Det **Britiska Indien** är ett af jordens underbaraste land. Folket, **hinduerna**, dyrkar en mängd besynnerliga gudar och är deladt i kaster. Det har fordom byggt praktfulla tempel. Landet är rikt på säd, bomull, te, kanel, ädelstenar och mycket annat af värde. Många stora städer finnas. **Calcutta** är hufvudstad. Den förnämsta hamn-

staden är **Bombay**. Engelsmännen hafva byggt järnvägar i Indien.

Det **Ryska Asien** är glest befolkadt. I Kaukasien och Turkestan frambringas silke och bomull. Dess förnämsta rikedom är dock bärgens skatter. Vid **Baku** erhålles petroleum. I Sibliens bärg finnes guld, järn och koppar i öfverflöd. Stora massor **pelsverk** fås i Sibirien. Ryssarne hafva byggt en järnväg genom hela Sibirien från Europa till Stora Oceanen. Det är den längsta af alla järnvägar.

I det **Holländska Indien** är **Java** den rikaste och mest befolkade ön. Den är genomdragen af järnvägar. Talrika höga vulkaner resa sig på ön. Deras sluttningar bära planteringar af kaffe, nejlikor, peppar, muskot, te och kinaträd. På fälten odlas sockerrör, bomull och ris.

40. Afrika.

Afrikas form är enklare än Asiens. På västra kusten finnes den stora **Guineabukten**. Endast få öar och ögrupper omgifva denna världsdel. **Madagaskar** är den största ön. Den tillhör Frankrike.

Hela världsdelens är ett högländ af vida slätter. Stora bärgland finnas blott nära kusterna i nordväst, öster och söder. Floderna (utom Nilen) hafva forsar nära mynningarna och äro därför till ringa nytta för sjöfarten. Kusterna äro långgrunda, sumpiga och ohälsosamma. Vida öknar i norr och söder afstånga det tropiska Afrika från de svalare landen i medelzonerna. Stora insjöar finnas i Nilens och Kongos källtrakter. **Viktoriasjön** är den största.

Nästan hela Afrika har blifvit deladt mellan europeiska stater. Men blott i de svalaste trakterna af denna heta världsdel har ett större antal europeer bosatt sig: fransmän i **Algeriet**, engelsmän och greker i **Egypten**,

portugiser på **Madeira**, spaniorer på **Canarieöarne**, engelsmän och holländare i södra Afrika.

Blott få själfständiga stater finnas. Sådana äro: kejsaredömet **Marocko**, hvars invånare bekänna islam, och hata europeerna, — **Kongostaten**, grundlagd af Belgiens konung, — **Transvaal** och **Oranje-fristaten**, bebodda af holländare, — **Abessinien** är ett kristet kejsaredöme.

Fransmännen äga nästan hela nordvästa Afrika och trakterna norr om Kongostaten.

Engelsmännen äga **Kaplandet** samt stora landsträckor kring Niger och på östra kusten.

Tyskarne och portugiserna äga stora landsträckor af de östra och västra kusterna.

Turkarne äga **Egypten**. Detta bördiga, tätt befolkade land styrdes fördom af konungar, hvilka byggde **pyramider**, **tempel** och **klippgrafvar**, som ännu finnas kvar. Egyptens hufvudstad är **Kairo**, dess förnämsta handelshamn är **Alexandria**.

Araberna jaga och fånga negrer i Afrikas inre samt sälja dem som slafvar till det turkiska riket. Men europeerna försöka på allt sätt hindra den grymma slafhandel.

41. Nordamerika.

Nordamerika har en lång, rak, bärgig västkust med fjordar. Östra kusten är inskuren af den stora **Sankt Laurensviken** och en mängd mindre vikar. Utanför den stora viken ligger **New Foundland** (Nju Fundländ) och flere mindre öar. I sydost utskjuter halfön **Florida**. Den norra kusten är den mest sönderskurna. Utanför den sträcka sig väldiga öar ända till närheten af nordpolen. Den största är det istäckta **Grönland**. Åt söder fortsättes Nordamerika af ett afsmalnande land till Panamanäset.

Hela västra delen af Nordamerika upptages af **Kordiljernas högland**. Det begränsas i väster af **Sierra Ne-**

vada, i öster af **Klippbärgen**. Mellan dem och **Alleg-hanybärgen** utbreder sig **Mississippislätten**. Norr om Mississippi är landet lågt och uppfyllt af bäckar, otaliga insjöar och forsande älfvar som Finland.

Nordamerika når genom tre zoner. Likasom Asien äger det tundror, barrskog, stepper, tropisk urskog och i öster rikt odlade nejder.

Norra delen af Nordamerika tillhör engelsmännen och utgör kolonin **Kanada**. Dess tätast befolkade del finnes kring de Kanadiska sjöarna och **Sankt Laurens-floden**. Där bo många fransmän. Där idkas jordbruk. Kring New Foundland fiskas ofantliga massor torsk. I Kanadas stora skogar jagas **pelsdjur**.

Förenta Staterna är ett förbund af många republiker med gemensam regering i **Washington**. De bebos mest af inflyttade engelsmän, irländare, tyskar, skandinaver och deras efterkommande. Det engelska språket talas där öfverallt. Förenta staterna äro särdeles rika på malmer och ädla metaller, stenkol och petroleum. Där idkas därför stor industri. Jordbruket är ännu mera betydande. I de norra staterna odlas hvete och majs, i midten af de östra tobak, vitbetor och vin, i de södra bomull och ris. Stora boskapshjordar hållas på prärierna. Amerikanarne äro rastlöst flitiga. Stora städer växa der upp inom några år. **New York** har 2 1/2 miljoner invånare. Ett tätt nät af järnvägar är spunnet öfver landet.

Republiken **Mexico** är likaledes rik på ädla metaller.

Centralamerikas republiker idka odling af kaffe, kakao och vanilj. Alla dessa republiker bebos af inflyttade spaniorers afkomlingar och af **indianer**.

42. Sydamerika.

Sydamerika liknar till formen Nordamerika, men har mindre inskurna kuster. I norr ligga de **Västindiska**

öarna. Den största af dem, **Cuba**, tillhör Förenta staterna men de flesta tillhöra det Britiska riket. De bebos mest af **negrer**, ättlingår till fordom införda slafvar. Där odlas isynnerhet mycket sockerrör.

Sydamerikas befolkning utgöres af inflyttade spanjorers, portugisers och negrers efterkommande samt af indianer.

Landet är deladt i tio själfständiga republiker. Den största är **Brasilien**. Där talas portugisiska; i de öfriga staterna talas spanska. Brasiliens hufvudstad är **Rio de Janeiro**. I Brasilien och **Venezuela** odlas isynnerhet mycket kaffe. Kring Kordiljererna ligga fyra republiker. De äro rika på ädla metaller. Omkring floden **La Plata** finnas republikerna **Uruguay**, **Paraguay** och **Argentina**. Argentina är ett vidsträckt gräsland med stora hjordar af förvildad boskap. Från hufvudstaden **Buenos Ayres** utskeppas en myckenhet hudar och kött. Äfven jordbruket är storartadt, så att mycket hvete säljes till utlandet. Argentina har ett ansenligt järnvägsnät.

Chile sträcker sig utmed foten af Kordiljererna till **Eldslandet**, skildt från Sydamerika genom **Magellans sund**. Denna republik är den bäst styrda och rikaste i Sydamerika. Landet har öfverflöd på koppar och säd.

England, Holland och Frankrike äga hvar sin del af det ohälsosamma tropiska landet **Guiana** vid nordkusten.

43. Australien.

Australien är den minsta och folkfattigaste af världsdelarna. Det består af ett fastland, det egentliga Australien, samt en oändlig mängd öar, utströdda öfver Stora Oceanen. Närmare fastlandet ligger en krans af större öar. De aflägsnare äro mindre; de kallas **Polynesien**. Afskilda från de andra ligga **Nya Seland**s två öar. Den

södra är fylld af höga snökrönta fjäll. Den norra bär vulkaner och en mängd heta springkällor.

Australien och Nya Seland tillhöra det Britiska riket. Fastlandet är deladt i flere stater, befolkade mest af engelsmän. Boskapsskötseln är deras förnämsta förvärf. Ofantliga fårhjordar beta på de vida ängarna. I Australien upptages äfven guld. De förnämsta städerna äro **Sydney** och **Melbourne** (Melbörn).

Melanesien, de större öarna, är deladt mellan Holland, England Tyskland och Frankrike. Dess befolkning utgöres af **papuas**-negrer. De äro vilda menniskoätare, som bygga sina hus i träden eller på pålar i vattnet.

Polynesien består af en mängd ögrupper, mycket små öar. Några tillhöra England och Frankrike; andra äro särskilda riken.

Polynesiens öar hafva ständigt en mild sommar. De bebos af folk, tillhörande den malajiska rasen. I smala kanoter segla de tusental kilometer öfver det väglösa hafvet. De odla **brödfruktträd** och **kokospalmer**. Några få träd förslå för en hel familjs underhåll.

De flesta af dessa öar äro låga korallöar. Några äro höga vulkantoppar, som sticka upp från oceanens botten. **Sandwichsöarna** äro större, bärgiga öar med fruktansvärda vulkaner.

Söderström & C:o Förlagsaktiebolag

Helsingfors.

Pris:

Allardt, A.	Lärobok i geografi för folkskolan, illustr. och förseld med färglagda kartor	inb.	1: —
Bondsdorff, E.	Folkskolans räknelära	inb.	—: 85.
”	Facit till d:o	häft.	—: 25.
Dannholm, Öskar.	Skrifkurs för lägre folkskolor i 2 häften å	—: 25.	
”	Skrifkurs för högre folkskolor i 5 häften å	—: 25.	
Forsström, O. A.	Grunddragen af människokroppens byggnad och hälsoläran, illustr.	inb.	—: 85.
Hedström, Gust.	Lärokurs i linealritning	inb.	—: 85.
Lagerblad, E.	Förberedande geografi, illustr.	”	1: 50.
”	Svensk språklära för folkskolan	”	—: 85.
”	Svensk språklära för småskolor	”	—: 60.
”	Rättskrifningslära	häft.	—: 30.
Lithenius, Sofie.	Enstämmiga små sanger och lekar för folkskolor och barntädgårdar	”	1: 50.
Lönnberg, E.	ABC-bok, illustr.	inb.	—: 25.
”	Läsebok för barn, illustr.	”	—: 85.
Nordmann, P.	Lärobok i Finlands historia, illustr.	”	1: —
”	Berättelser ur allmänna historien	”	1: 50.
”	Jordytans hufvudformer, uppfodrad	”	3: —
”	Världskartor: Europa, Asien, Afrika, Amerika och Australien.		
Oljemark och Stadius.	181 enstämmiga sanger	”	1: 75.
Ramsay, Aug.	Folkskolans räknelära	”	1: 25.
”	Facittabeller	häft.	—: 25.
”	Småskolans räknelära	inb.	—: 85.
Sundwall, F. V.	Biblisk historia	inb.	—: 85.
”	Biblisk historia för småskolor	”	—: 40.
”	Bibelspråk lämpade till biblisk historia	häft.	—: 25.
Sångbok	för hemmet och skolan	”	—: 50.
Noter till Sångbok	för hemmet och skolan	”	—: 75.
110 Psalmer	för skolornas behof	”	—: 35.